

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра міжнародного обліку і аудиту

**Галузь знань
Спеціальність
Спеціалізація (за наявності)**

**05 Соціальні та поведінкові науки
051 Економіка
Міжнародна економіка**

Форма навчання: заочна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

**КОНКУРЕНТНА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РИНКУ
АГРОПРОМИСЛОВИХ ТОВАРІВ**

здобувача Ярошовець Катерини

Науковий керівник: к.е.н., доцент Поплюйко А.М.

**Робота допущена до захисту
перед екзаменаційною комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувачка кафедри: д.е.н., професор Я.М. Столярчук

Київ 2024

ВСТУП

Актуальність теми. Питання підтримки та формування вітчизняної конкурентоспроможності стоїть досить гостро в сучасних умовах розвитку глобалізаційного простору. На новий інноваційний рівень конкуренцію виводить швидкий розвиток прогресивних технологій. Крім того, захисту країни та підвищенню економічної безпеки сприяють інтеграційні коопераційні зв'язки та їх поглиблення. Дослідження на рівні держав конкурентних позицій є особливо важливим і актуальним, адже шляхи використання наявних конкурентних переваг та шляхів їх використання повинен визначити уряд країни для того, щоб залишатися на високих позиціях на світових ринках у період, коли кордони стають майже прозорими, а відповідно розмивається і національна ідентичність.

Україна є одним з ключових гравців на світовому аграрному ринку, володіючи великим потенціалом в аграрному секторі. Цьому сприяють сприятливі кліматичні умови, географічне розташування, родючість ґрунтів, що створює доволі сприятливі умови для вирощування аграрної продукції.

Враховуючи структурну важливість агропромислового комплексу для України, а також оцінюючи глобальну позицію України як одного з ключових експортерів аграрної продукції, необхідно визначити можливості утримання позицій на світових ринках

Питанню визначення конкурентної стратегії країни на глобальному ринку агропромислових товарів приділяють увагу чимало науковців, зокрема, Артьомова Т., Ганчин. Б., Радзівська О., Липов В., Нів'євський О., Гановська В., Купріна Н. та інші. Складаючи суттєвий практичний доробок досліджень в даній галузі, вітчизняні науковці розширюють та поступово вдосконалюють наявні наукові досягнення.

Метою роботи є дослідження новітніх світових тенденцій та аналіз їх впливу на конкурентоспроможність України на глобальному ринку агропромислових товарів, обґрунтування рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняного аграрного сектору на міжнародних ринках.

Завданнями дипломної роботи є:

1. Визначення ролі та місця України в глобальній економіці.
2. Удосконалення, розширення поняття «конкурентоспроможність національної економіки».
2. Аналіз структури та особливостей глобального ринку агропромислових товарів.
3. Розгляд сучасних тенденцій розвитку світового ринку агропромислових товарів
4. Розробка рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності українського аграрного сектору.
5. Розробка пропозицій щодо покращення стану на ринку агропромислових товарів та вдосконалення експортної діяльності.

Об'єкт дослідження: глобальний ринок агропромислових товарів

Предметом дослідження є теоретико-методологічні підходи щодо вдосконалення існуючих моделей забезпечення конкурентних переваг України на світовому ринку агропромислових товарів.

Практичне значення отриманих результатів. Результати даного дослідження можуть бути використані при формуванні та реалізації державної політики щодо забезпечення конкурентних переваг на світовому ринку агропромислових товарів.

Інформаційною базою дослідження є звіти міжнародних організацій (дані Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН), матеріали статистичних збірників, статті та наукові роботи вітчизняних та закордонних дослідників, матеріали періодичних фахових видань, офіційні сайти виробників агропромислових товарів в Україні та світі, результати особистих досліджень.

Структура роботи. Кваліфікаційна бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. КОНКУРЕНТНА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1. Визначення ролі та місця України в глобальній економіці

Конкурентна стратегія держави визначає стратегічний розвиток країни, який багато в чому залежить від того, яке місце у системі міжнародного поділу праці може зайняти її промисловий комплекс. Спрямовання на підвищення ефективності та конкурентоспроможності промислового виробництва мають бути тісно пов'язаними із промисловою та зовнішньоекономічною політикою країни.

З одного боку, інтеграція у глобальний економічний простір вітчизняної економіки створює труднощі для функціонування суб'єктів господарювання. А з іншого – розширює їх можливості для успішного функціонування. Вимоги до національних виробників товарів та послуг щодо їх можливості конкурувати із закордонними партнерами значно зростають. Одночасно з тим посилюється вплив макро- та мегаекономічної складових забезпечення конкурентоспроможності на зовнішніх ринках для національних виробників [1].

Конкуренція господарських суб'єктів перетворює на інструмент глобальної конкуренції держав у вигляді формування режимів підтримки національних виробників, здатних забезпечити зростання якості життя громадян на зовнішніх ринках, формування моделей господарювання, які здатні забезпечити підвищення якості життя громадян.

Головною складовою формування конкурентної стратегії держави є результат, який знаходить своє відображення у ролі та місці країни в глобальній економіці.

Можливість вибирати між декількома сценаріями розвитку, враховуючи власний економічний потенціал, має і Україна.

Відновлення цілісного єдиного диверсифікованого багатогалузевого економічного комплексу як трампліну до входження до основного класу

суб'єктів світової економіки та бази більшої незалежності, передбачає один із сценаріїв. В основі іншого сценарію лежить інтенсивна міжнародна диверсифікація за прикладом країн, в яких на розвиток певної кількості експортно-орієнтованих галузей йдуть певні ресурси.

У світі є достатня кількість невеликих країн, які на глобальних ринках досягли успіху, будучи галузевими гравцями.

Одними з об'єктивних передумов розвитку України за першим сценарієм є масштаби економіки та великий ресурсно-природний потенціал, які сприяють у забезпеченні позитивного ефекту від збільшення виробництва у розгалуженому спектрі галузей. Але незахищеність від зовнішніх впливів вітчизняних виробників в умовах, коли вони мають конкурентні переваги, невдалі реформи, відсутність продуманої, стабільної та зрозумілої промислової політики призводить до того, що країна може втрати ці можливості.

Щоправда, слід зазначити, що і другий сценарій розвитку за умов збереження такої потенційної ситуації також є неможливим.

Реакція зовнішніх сил є ще одним з аспектів вибору сценарію конкурентоспроможності розвитку України. Адже Україна на цьому рівні вступає в конкуренцію, взаємодіє з іншими країнами, їх цивілізаційними групами, блоками. Україна може влаштовувати певні країни будучи місцевим постачальником сировини, країною, що приймає цінові складові, надані ззовні. Для інших країн Україна є успішним агентом на окремих, суворо визначених ринках, країною, яка спроможна забезпечити внутрішню стабільність для населення та забезпечити прийнятний рівень життя для нього. Абсолютно зрозуміло, що небагато країн у світі будуть прагнути підтримати відродження України, адже Україна є могутнім конкурентоспроможним гравцем, який прагне увійти до світової економічної верхівки.

Підсумком реалізації цілеспрямованої поетапної, тривалої, послідовної стратегії розвитку міжнародної конкурентоспроможності держави в життя може стати досягнення вказаної мети.

В основі формування глобальної конкурентної стратегії має бути покладена конкретна визначена державна політика, а її основою повинна бути

підтримка діяльності суб'єктів господарювання. Все це буде сприяти входженню та утриманню гідного місця України у світовому конкурентному середовищі.

Розгляд факторів, які можуть або сприяти успішному позиціонуванню країни на глобальному ринку або навпаки, стримати його розвиток є вихідним моментом. Одним з таких факторів, який впливає на вибір стратегії є природно-ресурсний потенціал держави. Серед інших до нього відносять дію географічного положення, природного середовища, кліматичних умов на формування вітчизняної культури ведення господарства, ресурсне забезпечення економіки, взаємовідносини з сусідами, історичний шлях розвитку. Але їх суперечливий вплив на конкурентоспроможність вітчизняної економіки необхідно також відмітити.

Необхідно зазначити, що Україна дійсно входить до групи країн у Європі, які вважаються найбільш забезпеченими природними ресурсами. Але саме така забезпеченість природними багатствами у минулому неодноразово ставала на заваді економічному розвитку країни. Зокрема, це проявлялося у ті часи, коли відбувався експорт агропромислових товарів та мінеральної сировини, що призводило до швидкого збагачення широкого кола бізнесменів, наслідком чого ставало зниження конкурентоспроможності України на глобальному ринку.

Конкурентна стратегія розвитку національної економіки повинна орієнтуватися на довгострокові наслідки. В її основі повинна лежати залученість виробника до світових виробничих систем завдяки впровадженню виробництв, які можуть замінювати імпорту завдяки високому рівню переробки ресурсів, зведенню до мінімуму можливості отримувати рентні доходи за рахунок імпорту товарів, які доцільно виробляти у країні та експорту природних ресурсів.

Ще одним цікавим фактором, що визначає стратегію розвитку національної конкурентоспроможності є географічне положення, відповідно до якого Україна розташовується посередині між країнами Заходу та Сходу.

1.2. Конкурентоспроможність національної економіки в умовах глобалізації

Світова економічна практика підтвердила об'єктивність, подвійність глобального розвитку, безпрецедентний (позитивний і негативний) вплив на мікроекономічний розвиток та основні складові національної конкурентоспроможності.

Проблема цього явища полягає в тому, що не вистачає ресурсів для забезпечення потреб єдиного планетарного суспільства, тому посилилася конкуренція, збільшилася асиметрія світового економічного розвитку, змінився пріоритет їх взаємодії.

Для визначення економічного стану країни та показників економічного розвитку країни конкурентоспроможність економіки країни на світовому ринку має велике значення. Проблема пояснення конкурентоспроможності національної економіки розглядається крізь призму системно-ринкового механізму та чинників, що його визначають.

Однією з основних категорій ринкової економіки є конкурентоспроможність, спроби охарактеризувати сутність якої зародилися ще з початком економічних відносин.

Із зміною економічної картини світу розширювався, доповнювався, вдосконалювався зміст цього терміна. Трагування категорії конкурентоспроможності поступово ставало ширшим і багатоаспектнішим проходячи тривалий період еволюції, що призвело до того, що у 1980-х роках до економічного обороту швидко ввірвалося поняття «конкурентоспроможність вітчизняної економіки»

Одним із засновників теорії конкурентоспроможності націй вважається М. Портер, який трактував її як постійну підтримку продуктивності праці на більш високому, ніж у конкурентів, рівні, за рахунок впровадження інновацій та використання безперервного процесу винаходів [2].

На його думку, на спроможність держави забезпечувати достатньо високий та зростаючий рівень життя своїм громадянам впливає те, наскільки продуктивно використовуються капітал та праця, які складають основу національних ресурсів.

Аналогічної думки притримувався і Дж.Сакс, прихильник, так званої, виробничої концепції конкурентоспроможності національної економіки, який вважав, що не товари окремих підприємств, а умови суспільного виробництва є об'єктами конкурентоспроможності на загальнодержавному рівні.

Тобто передумовою та інструментом сталого економічного розвитку країни виступає конкурентоспроможність вітчизняної економіки. [3, с.75].

Розгляд конкурентоспроможності вітчизняної економіки як процесу досягнення результату, а не як вже його отримання, є більш удосконаленим визначенням даного поняття. Таким чином були започатковані ще дві концепції – інвестиційна та інноваційна. Вони стали результатом досліджень економістів, які вивчали досвід формування конкурентних переваг країн світу у контексті глобалізаційних процесів того часу. Невипадково, конкурентоспроможність розглядається як здатність залучати та генерувати фактори виробництва, привертати людський капітал та інвестиції та [4].

Конкурентоспроможність вітчизняної економіки розглядають як сукупність систем, політики та факторів, які визначають рівень продуктивності економіки, що визначає рівень розвитку, якого може досягти країна. З таким трактуванням конкурентоспроможності збігаються і погляди вітчизняних дослідників.

Зокрема, Я. Базилук вважає, що конкурентоспроможність, будучи економічною категорією розглядає стан суспільних відносин у державі щодо забезпечення умов стабільного підвищення ефективності національного виробництва, адаптованого до змін світової кон'юнктури та внутрішнього попиту на основі розкриття національних конкурентних переваг і досягнення кращих, ніж у конкурентів, соціально-економічних параметрів [5].

Модернізації поняття національної конкурентоспроможності від підтримки конкурентних позицій на глобальному ринку та забезпечення цим

самим розвитку країни до її здатності швидко пристосуватися до нововведень, розробки інновацій, змін та сприяли прискорення коливань ринкової кон'юнктури та зміни у соціальних і політичних колах, що стало відносно новим підходом, який умовно протиставляється всім іншим концепціям.

Проте він найбільш точно відповідає умовам сьогодення, коли основу у складі товарів та послуг займає інтелектуальна, а не матеріальна складова. Саме тому, інноваційний потенціал країни, доповнений ключовими елементами, взятими з кожної концепції, береться за основу при визначенні поняття конкурентоспроможності нації.

Велика кількість наукових розробок присвячена темі досліджуваного терміну існує сьогодні в Україні, незважаючи на те, період його існування відносно невеликий.

На основі аналізу загальних тенденцій еволюції поняття та виокремлення його основних особливостей, спробуємо сформулювати значення терміну «конкурентоспроможність національної економіки». Це комплексна категорія, яка передбачає можливість країни конкурувати з іншими за допомогою постійного стимулювання та впровадження досягнень науково-технічного прогресу, ефективного використання наявних ресурсів з метою встановлення або підтримки стійких позицій на світовому ринку, у поєднанні сукупної економічної безпеки країни із забезпечення національного суверенітету.

На фактори, що формують конкурентоспроможність, впливають світові глобалізаційні процеси, хаотичність, динамічність і непередбачуваність яких призводять до того, що система конкурентних переваг зазнає кардинальних змін.

На перше місце серед вирішальних чинників забезпечення високих конкурентних переваг країни виходять людський потенціал, інноваційність та рівень залучення надбань науково-технічного потенціалу.

Отже, найновішим та водночас найголовнішим фактором конкурентоспроможності сьогодні є інноваційний фактор, що пояснюється тим, що набагато більш високий рівень віддачі, ніж просте залучення додаткових ресурсів забезпечують саме інновації [6].

Відповідний ефект підсилити здатні технології. Основою вітчизняної конкурентоспроможності є прогресивна технологічна база. Саме завдяки ній, як свідчить зарубіжний досвід країн, для отримання більш привабливішого та якіснішого продукту відбувається трансформація виробничого процесу. Широке впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій сприяло тому, що час і рівень використання інформації стали істотними факторами успішного розвитку країни. Це на додаток до того, що їх використання внесло гнучкість та мобільність в діяльність підприємств.

Цінність людського капіталу також підвищується у таких умовах. Здатність країни до підвищення продуктивності праці та створення інноваційної продукції визначає рівень професійної кваліфікації населення та рівень освіти. Важливо також зазначити, що для талановитих працівників потрібно не тільки створювати умови, але й втримувати їх в межах держави.

У таких умовах також підвищуються цінність та вартість людського капіталу.

Чим вищий рівень професійної кваліфікації населення, чим вищий рівень освіти, тим більша ймовірність того, що продуктивність праці буде підвищуватися, а це, в свою чергу, створить умови для збільшення здатності країни до створення інноваційних продуктів. Талановитих та досвідчених працівників необхідно втримувати в країні, створюючи умови для їх подальшого розвитку.

Ще одним вагомим чинником забезпечення конкурентоспроможності, який впливає із сукупності всіх цих факторів, є інституційний.

Діяльність транснаціональних компаній, науково-дослідних інститутів, держави повинна посилити і закріпити позитивний результат впливу усіх наведених вище факторів на створення відповідного середовища.

Це відноситься до розвитку підприємницької діяльності, адже несприятливі умови для ведення бізнесу, високі адміністративні бар'єри значно зменшують таку активність в країні, а це може призвести того, що вагомим

конкурентні переваги будуть втрачені, а позиції на глобальному світовому ринку значно послаблені.

Всі наведені фактори відіграють велику роль для економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності, адже вони прямо залежать один від одного.

Зокрема, якість людського капіталу є інноваційною складовою виробництва. Водночас підвищити професійні навички та майстерність можна шляхом соціально-орієнтованої державної політики за рахунок покращення якості освіти та підтримки відповідних інституцій.

В процесі становлення конкурентоспроможності національної економіки як наукової категорії у процесі аналізу рівня здатності держави до конкуренції, було виділено багато різноманітних підходів, що суттєво ускладнює її оцінку. Теоретична основа зводиться до трьох напрямів (таблиця 1.1.).

Таблиця 1.1.

Підходи для аналізу рівня здатності країни до конкуренції [7]

Підходи для аналізу рівня здатності країни до конкуренції		
ресурсний	факторний	рейтинговий
ґрунтується на кваліфікації та чисельності трудових ресурсів, наявності капіталу для зовнішнього та внутрішнього інвестування аналізі технологій, економіко-географічному положенню країни	надає можливість провести аналіз змін позицій країни на світових ринках як наслідок впливу факторів економічного зростання	відповідно до тієї та іншої системи показників надає інтегральне відображення стану економіки

На особливу увагу заслуговує рейтинговий підхід. Ще до війни Україну, яка характеризувалася як країна з підвищеною економічною та політичною нестабільністю, високими ризиками економічної діяльності, несприятливим інвестиційним кліматом, у глобальних рейтингах конкурентоспроможності завжди відносили до країн, що розвиваються, На жаль військові дії тільки погіршили ситуацію.

Цілком об'єктивним процесом є зміна методології оцінювання глобальної конкурентоспроможності. Однією з таких методик є методика Світового економічного форуму (WEF), особливістю якої є те, що вона дозволяє провести аналіз конкурентоспроможності країн світу, які характеризуються різними рівнями свого економічного розвитку. Дана методика включає наступні складові:

- інфраструктура;
- здоров'я і початкова освіта;
- ефективність ринку послуг і товарів;
- якість інституцій;
- ефективність ринку праці;
- технологічний рівень;
- макроекономічна стабільність;
- професійна підготовка та вища освіта;
- розмір внутрішнього ринку;
- конкурентоспроможність компаній;
- розвиненість фінансового ринку;
- інноваційний потенціал [8].

Всесвітня організація інтелектуальної власності щорічно оприлюднює Глобального Інноваційного індексу, за допомогою якого складається щорічний інноваційний рейтинг економік 132 країн світу та наводить останні інноваційні тенденції, які відбуваються у світі. Відповідно до Глобального Інноваційного індексу 2023, у 2022 році свій рейтинг Україна погіршила, посівши 57 позицію (у 2021 році посідала 49 позицію), а серед 39 економік Європи посіла 34 місце [9].

У 2023 році Україна піднялася з 57 на 55 позицію, трохи покращивши своє становище у рейтингу. Але зберігла 34 місце серед економік країн Європи другий рік поспіль.

Окремі складові рейтингу України відповідно до Глобального Інноваційного Індексу 2023 наведено у таблиці 1.2. На певну увагу заслуговує щорічний рейтинг стартап-екосистем від Глобального дослідницького центру

стартапів та інновацій StartupBlink, який має назву Global Startup Ecosystem Index 2023. Даний рейтинг дозволяє відстежувати тенденції та аналізувати імпульси, які надсилаються в екосистемі стартапів. Він враховує 1000 міст і 100 країн у всьому світі. Посівши 49 місце, Україна погіршила свій рейтинг на 15 позицій у порівнянні з 2022 роком,

Таблиця 1.2.

Складові рейтингу України відповідно до Глобального Інноваційного Індексу 2023

Складова рейтингу	Позиція (динаміка за останній рік)
Регуляторне середовище	77 місце (– 2)
Бізнес середовище	88 місце (+ 11)
Дослідження та людський капітал	47 місце (+ 2)
Освіта	31 місце (– 5)
Інформаційно-комунікаційні технології	59 місце (+ 4)
Результати наукових досліджень та Знання та	45 місце (– 9)

коли зайняла 34 місце. Основною причиною такого різкого зниження аналітики називають повномасштабні військові дії у країні, які напряду впливають на українську систему стартапів.

Отже, незважаючи на доволі значні здобутки науковців у вивченні проблеми конкурентоспроможності національної економіки, пропонується уточнене та узагальнене визначення даної економічної категорії: конкурентоспроможність економіки – це здатність соціально-економічної системи реалізовувати інноваційний, ресурсний, соціалізаційний, технологічний, потенціали для задоволення потреб сучасного економічного розвитку суспільства відповідно до умов глобалізованого світу.

Міжнародна конкурентоспроможність набуває нового, глобального значення особливо в сучасних умовах поглиблення глобалізаційних процесів. Вона характеризується наявністю певного потенціалу для досягнення певного рівня економічного розвитку та здатністю країни для утримання даних позицій. Основою для розвитку є інноваційно-технічне забезпечення, людський розвиток, виробництво, ресурси, стабільність, інфраструктура.

1.3. Світовий ринок агропромислової продукції – сучасні тенденції розвитку.

Протягом останнього десятиліття світовий ринок агропромислової продукції постійно зростає. Для розвитку вітчизняного ринку агропромислової продукції та збільшення, відповідно, експорту агропромислової продукції, таке зростання відкриває великі перспективи

Ринок агропромислової продукції охоплює як безпосередніх виробників, так і споживачів сільськогосподарської продукції та представників ринкової інфраструктури – посередників.

Аграрний ринок – це сукупність інститутів, методів і ресурсів, головною метою яких є координація та управління сільськогосподарським виробництвом країни за допомогою процесів обміну з метою задоволення споживчих потреб [10].

Стрімке зростання попиту переживає агропромисловий сектор, до складу якого входять виробництво сільськогосподарських культур і тваринництво, причинами цього є урбанізація, зміна харчових звичок та зростання чисельності населення. Проте цей сектор також стикається з багатьма викликами. Зокрема, зміна клімату впливає на водне забезпечення та якість ґрунтів, врожайність, спричиняючи посухи та зміну кліматичних умов, що призводить до зменшення кількості опадів. Крім того, хоча передові технології, такі як точне землеробство та дрони, можуть підвищити врожайність та ефективність, їх впровадження в країнах, що розвиваються, залишається досить повільним. Світовий ринок також стикається з конкуренцією з боку дешевого імпорту та проблемами торговельних обмежень, що може загрожувати місцевому сільському господарству та продовольчій безпеці.

Крім того, на глобальний сільськогосподарський ринок досить сильно вплинули війна, пандемія та природні лиха. Ринок агропромислової продукції

був суттєво обмежений у 2022 році хворобою COVID-19, оскільки через торговельні обмеження були порушені ланцюги поставок, через карантинні обмеження, запроваджені урядами країн по всьому світу, скоротилося споживання.

Ще одним із наслідків запровадження урядами країн карантинних обмежень стало те, що, фермери зіткнулися з труднощами у зборі врожаю та збуті своєї продукції. На додаток у зв'язку з тим, що країни ввели обмеження на транскордонну торгівлю, експорт сільськогосподарської продукції значно скоротився.

Шанси на відновлення світової економіки після пандемії COVID-19 підірвала російсько-українська війна. Будемо сподіватися, що принаймні, в короткостроковій перспективі.

Війна між країнами призвела до введення економічних санкцій, наслідками введення яких стали різке зростання цін на сировинні товари, перебої у ланцюгах поставок, що спричинило інфляцію на товари та послуги та вплинуло на багато ринків по всьому світу. Адже Україна на ринку є одним з найбільших гравців. Скорочення виробництва, знищення врожаю, блокування експорту не могли не вплинути на ціни на агропромислову продукцію на світовому ринку.

Попри всі ці умови, є припущення, що обсяг валового виробництва на ринку агропромислової продукції зростатиме зі середньорічним темпом зростання (CAGR - сукупний середньорічний темп зростання) 5,66% у період з 2023 по 2028 рік, досягнувши 4,86 трлн доларів США до кінця 2028 року.

Паралельно зі зростанням виробництва зростатиме і міжнародна торгівля. Прогнозується, що до 2028 року він зростатиме на 13,72% в середньорічному обчисленні (CAGR). З іншого боку торгового спектру, очікувані темпи зростання експорту у період з 2023 по 2028 рік можуть сягнути рівня 20,54% [10].

Основними категоріями зернових на глобальному ринку є злаки, такі як жито, пшениця і кукурудза, та бобові, такі як сочевиця, арахіс, квасоля та соя. У

таблиці 1.3. наведені показники світового виробництва зернових у 2022/2023 маркетинговому році.

Щорічно зростаючи, обсяги міжнародної торгівлі нині сягають близько \$20 трлн, з яких на агропромислову продукцію припадає майже 10%. Попит на неї є передбачуваним та стабільним, а її ринок є одним з найбільш конкурентоспроможних та передбачуваних.

Таблиця 1.3.

Показники світового виробництва зернових
у 2022/2023 маркетинговому році [11]

Види зернових	Показники, млн.тон
Кукуруза	1151,36
Пшениця	783,8
Рис	502,98
Ячмінь	150,48
Сорго	58,54
Овес	25,05
Жито	12,16

Варто зазначити, що за прогнозами світова торгівля агропромисловими товарами матиме позитивну тенденцію до зростання, оскільки чисельність населення та рівень його доходів у світі зростає також.

Очікується, що до 2032 року харчові та енергетичні потреби зростаючого і все більш заможного населення планети будуть ключовими факторами попиту на сільськогосподарську продукцію.

Тенденцією останніх декількох років є доволі примітне зниження питомої ваги країн із розвинутою економікою у структурі світової торгівлі агропромисловою продукцією за рахунок країн з перехідною економікою та країн, що розвиваються.

Якщо наприкінці 2010 року співвідношення в обсягах торгівлі агропромисловою продукцією для вказаних груп країн становило, відповідно, 62%, 2,6% і 35,4%, наприкінці 2020 р. — 55,9%, 3,6% і 40,5% відповідно, то, як

свідчать прогнози, у наступне десятиліття у разі збереження нинішніх темпів і динаміки росту обсяги торгівлі агропромисловою продукцією країнами, що розвиваються, сягатимуть близько \$1,2 трлн, тобто майже подвоються, тоді як у країнах із перехідною економікою перевищать \$100 млрд.

Найбільші обсяги світової торгівлі агропромисловими товарами припадають на країни Америки, Європи і Азії, про що свідчать численні дані щодо її розподілу у розрізі основних континентів.

Якщо розглядати показник середньорічного темпу приросту всього обсягу торгівлі агропромисловою продукцією впродовж останніх 10 років, то у Європі спостерігаються найнижчі темпи, у той час як країни Азії є беззаперечними лідерами.

Лідерами на ринку за критерієм найбільш швидкого темпу зростання експорту окремих видів агропромислової продукції є наступні товарні продукції:

- жири і масла, отримані з молока;
- вершкове масло;
- харчові продукти;
- цукор, патока і мед;
- насіння і плоди олійних культур;
- риба і рибні продукти консервовані;
- шоколад;
- м'ясо великої рогатої худоби, свіже, охолоджене або заморожене;
- фрукти і горіхи, сушені або свіжі;
- овочі та інші продовольчі товари.

Варто окремо відзначити, що насіння і плоди олійних культур, інші м'ясні та їстівні м'ясні субпродукти, фрукти і горіхи, свіжі або сушені, овочі, харчові продукти, насіння і плоди олійних культур займають на світовому ринку агропромислової продукції провідні позиції. У той же час є певні товари, які складають основу українського аграрного експорту, але не увійшли до

лідерів зростання показників світової торгівлі агропромисловими товарами, зокрема, кукурудза, ячмінь та пшениця.

Продовольчі товари високого і середнього переділу виробництва створюють високу додану вартість, сприяють збереженню та створюють нові робочі місця для кожної країни світу. До таких товарів відносять сири, шоколад, цукор, харчові продукти.

Необхідність відстежування змін на глобальному ринку агропромислової продукції та необхідність аналізу передусім найбільш вигідних напрямів, які варто розвивати не тільки серед продуктів високого та середнього переділу, але й сировинного характеру, які мають високу ціну є важливою задачею для українських агровиробників. І це є іншим аспектом дослідження глобального ринку агропромислової продукції.

Зокрема, м'ясо великої рогатої худоби, свіже, заморожене або охолоджене, є однією з найбільш динамічних за темпами приросту товарних позицій на глобальному ринку агропромислових товарів, обсяги торгівлі якого в світі щорічно зростають на 3,8% і становлять близько \$46 млрд.

Овочі, є доволі перспективною товарною позицією, обсяги торгівлі якою щорічно збільшуються у середньому на 3,7% і складають близько \$70,5 млрд. це ж стосується і такої товарної продукції як фрукти і горіхи, свіжі або сушені, темпи зростання якої щорічно становлять 5,3%, а вартість торгівлі сягає майже \$121,1 млрд.

Нинішня кон'юнктура світового ринку агропромислової продукції характеризується ціновими коливаннями, зміною співвідношення світової пропозиції і попиту, а також динамічним зростанням торгівлі продовольством з урахуванням доходів і потреб населення у різних частинах світу.

Світовий продовольчий ринок для українського агровиробника виступає своєрідним стратегічним орієнтиром на шляху підвищення рівня продуктивності використання ресурсного потенціалу та суттєвого збільшення обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції, а не тільки важливим зовнішнім ринком збуту для власної продукції. Адже за умов досить мінливої

кон'юнктури світового ринку агропромислової продукції українські виробники мають ряд незаперечних і стійких конкурентних переваг

До них, можна віднести, зокрема, екологічну безпечність і високу якість агропромислової продукції, що підтверджується вигідними географічними і природно-кліматичними умовами її виробництва, зручним логістичним транспортним розташуванням, а також міжнародним визнанням

Необхідно зазначити, що недоліком розвитку аграрного виробництва є збереження його сировино-орієнтованого напрямку, що призводить до високої залежності української галузі сільського господарства від кон'юнктури світового ринку агропромислової продукції і його цінової волатильності.

Можливості використання переваг диверсифікації вітчизняного виробництва агропромислової продукції визначатимуть сучасні перспективи інноваційного розвитку виробництва агропромислової продукції.

При цьому, з метою врахування потреб України пріоритет має бути наданий розвитку товарних груп, де формується глибока переробка, а не лише висока додана вартість, про що свідчить структурний аналіз глобального ринку агропромислової продукції. Вказана продукція забезпечує досить вагому частку надходжень експортної валютної виручки для країни, користується стабільним попитом, менш залежна від волатильності високих цін, які вона генерує, та світової кон'юнктури.

Прогнозується, що торгівля сировинними сільськогосподарськими товарами та продуктами переробки зростатиме відповідно до обсягів виробництва протягом наступного десятиліття.

На торгівлю агропромисловими товарами, особливо на український експорт і на ціни впливатиме війна росії проти України. Такі прогнози підкреслюють надзвичайну важливість прозорості, функціонуючої та правової торговельної системи. Негативний вплив нестабільності цін, що призводить до їх зростання, посилюють заборони на експорт, що впливає негативно не тільки на глобальну продовольчу безпеку в короткостроковій перспективі, але підриває потенціал поставок у довгостроковій перспективі. Глобальне економічне зростання, очікується, призведе до зростання доходів на душу

населення в більшості країн світу, хоча економічні зміни та їхній вплив будуть відрізнятися в різних країнах.

РОЗДІЛ 2. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЗИЦІЇ УКРАЇНИ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РИНКУ АГРОПРОМИСЛОВИХ ТОВАРІВ

2.1 Загальна характеристика агропромислового сектору як основного виробника агропромислових товарів: структура, вплив військових дій.

Суттєву роль в розвитку держави та суспільства відіграє кожна галузь економіки. Важливою задачею для України є, по-перше, необхідність окреслення найбільш перспективних галузей для збереження економічних показників, а по-друге, створення умов для економічного зростання в період післявоєнної відбудови країни та правильного розподілу інвестицій.

Уряд України виокремив сектор виробництва агропромислової продукції як такий, що має високий рівень інвестиційної привабливості та найбільші перспективи для розвитку.

Розвиток економіки країни забезпечує саме агропромисловий сектор, який до того ж має і значний потенціал для зростання. Відповідні послуги та товари затребувані як на внутрішніх ринках, так і всередині країни. Варто зазначити, що в протистоянні різним глобальним викликам, таким як голод, кліматична криза, Україна стане допомогою для світу, розвиваючи саме цей сегмент. Крім того, розвиток цих галузей створить альтернативу російському експорту.

Аграрний сектор України – це складна багатогалузева система, що включає понад 60 галузей, у тому числі сільське господарство, біологічну та харчову промисловість, виробництво мінеральних добрив та засобів захисту рослин, сільськогосподарської техніки, будівництво об'єктів сільськогосподарського, промислового та соціально-культурного призначення,

роботу ветеринарної та санітарно-епідеміологічної служб, перевезення та матеріально-технічне забезпечення тощо. У таблиці 2.1. наведено узагальнену структуру аграрного сектору економіки України.

Таблиця 2.1.

Складові аграрного сектору економіки України

Аграрний сектор України		
Виробництво с/г техніки, добрив, насіннєві заводи та паливо-мастильні матеріали		
Сільське господарство	Харчова промисловість	Зберігання переробка і транспортування

До збоїв у роботі виробників агропромислової продукції та відповідно ланцюгів постачання готової продукції, ресурсів і сировини призвело вторгнення росії на територію України. Саме тому забезпечення українців агропромисловою продукцією для внутрішнього споживання стали одними із ключових питань.

Загальновідомо, що в перший рік війни через військові дії спостерігалось падіння економіки в Україні майже на 30%.

До великих проблем, які зазнали підприємства різних сегментів внаслідок чого низка виробничих процесів також була порушена, можна віднести:

- обстріли з боку росії,
- порушення стандартних ланцюгів логістики,
- руйнування виробничих потужностей та приміщень,
- потреба в релокації,
- проблеми з постачаннями товарів,
- розкрадання обладнання або його знищення,
- окупація окремих регіонів,
- зниження платіжної спроможності клієнтів,

- проблеми з електропостачанням

Не зважаючи на такі виклики, український бізнес зміг продемонструвати адаптивність та стійкість, що призвело до зростання національного ВВП на 2,2% наступного року.

Але для повного відновлення національна економіка має зростати з більшою швидкістю, залучаючи, відповідно, більше інвестицій.

Завдяки своєчасній підтримці партнерів та відповідних політичних рішень, Україні вдалось забезпечити макрофінансову стабільність. Наприкінці 2023 року в Україні річна інфляція сягнула цільового діапазону 5%, який встановлений Національним банком, при очікуванні в межах 4-6%. Слід зазначити, що до війни, з 2015 року, регулятору вдавалось втримувати інфляцію на такому низькому рівні лише кілька разів. Наразі темпи зростання цін в Україні навіть нижчі, ніж у деяких країнах Східної Європи. І це, попри те, що в Україні триває найбільша війна після завершення Другої світової. Хоча ситуація з цінами не здавалася настільки оптимістичною на початку 2023 року. Річний рівень інфляції становив 26% у січні 2023 року. За умов утримання такого рівня інфляції постійно, за період менший ніж три роки ціни зростають удвічі [12].

Для зниження інфляції причин було небагато. Вдалось досягти цього завдяки неординарним рішенням Нацбанку, зокрема, жорсткій монетарній політиці.

За даними Міністерства економіки, в 2024 році зростання економіки прогнозується на 3,5%, а в 2025 — на 6,8%. Проте, ще більший потенціал для відновлення існує навіть за умови таких показників.

Значення продукції аграрного сектору важко переоцінити, адже вона:

- створює значну частку українського сектору;
- стимулює суміжні галузі;
- утворює велику кількість робочих місць;
- утворює значну частину ВВП;
- сприяє розвитку інфраструктури та підприємств на локальному рівні.

У таблиці 2.2. наведена питома вага сільського господарства у ВВП України за останні 12 років.

Таблиця 2.2.

Питома вага сільського господарства у ВВП України 2010-2022 (%)

Рік	Питома вага, %
2010	7,4
2011	8,15
2012	7,76
2013	8,69
2014	10,15
2015	12,06
2016	11,73
2017	10,18
2018	10,14
2019	8,97
2020	9,31
2021	10,89
2022	8,22

Для забезпечення виробництва аграрної продукції Україна має низку сприятливих умов:

- достатньо збагачені ґрунти,
- оптимальну кількість опадів;
- помірний клімат.

Будучи одним з провідних виробників та експортерів продукції аграрного комплексу, Україна зберігає інвестиційну привабливість та перспективи для подальшого розвитку.

Негативного впливу галузь також зазнала через військові дії, обстріли та окупацію, порушення логістики, мінування місцевості, знищення та пошкодження об'єктів, дефіцит профільних спеціалістів,. Крім того, відсутність страхування воєнних ризиків суттєво впливає на діяльність сектору.

До основних потреб зараз відносять:

- забезпечення необхідних експортних показників;
- відновлення пошкоджених зерносховищ;
- будівництво нових об'єктів;
- оновлення транспорту та технічних засобів.

І все ж таки значний потенціал для зростання український аграрний сектор зберігає. Підприємствам вдалося адаптуватися до сучасних умов, досить активно співпрацюючи з сектором інформаційних технологій та впроваджуючи нові підходи до виробництва. І все це попри ризики та складнощі.

Після індустріального виробництва, агропромисловий комплекс займає друге місце в структурі всього господарства України, а одними з найбільших складових сучасного українського експорту є агропромислові товари.

На відміну від інших країн, Україна знаходиться в сприятливих природних та кліматичних умовах для розвитку аграрного виробництва і входить до переліку найбільших виробників агропромислової продукції, займає високі місця серед сучасних глобальних експортерів.

Навіть під час війни агропромисловий комплекс України викликає зацікавленість іноземних та українських інвесторів, оцінюється як перспективний, що підтверджують його високі показники інвестиційної привабливості. Майже 15% зайнятості забезпечують галузі, що складають агропромисловий сектор.

Організації та спеціалізовані підприємства, які виконують переробку та випуск агропромислової продукції, її реалізацію та транспортування, належне зберігання входять до складу агропромислового комплексу України. Також,

виокремлюють аграрні компанії, які здійснюють ремонт техніки та устаткування, забезпечують випуск виробничих фондів, проводять дослідницьку роботу та інтегрують її результати в сфери тваринництва та землеробства.

Галузі, які утворюють агропромисловий комплекс України, умовно розділяють на чотири сектори (таблиця 2.3.).

Таблиця 2.3.

Галузі, які утворюють агропромисловий комплекс України

Фондоутворюючі	сільське господарство	переробні	інфраструктурні
розробка і виробництво машин та спеціалізованої техніки для оснащення галузей комплексу в сфері роздрібної та оптової торгівлі, переробки, закладів громадського харчування, виробництво спеціалізованих хімікатів, добрив різного типу, виробництво комбікормів; будівництво об'єктів машинобудування, та сільського господарства	рослинництво та тваринництво	Харчова промисловість, аграрні компанії, що спеціалізуються на зберіганні та продажу вже готової продукції, частина легкої промисловості,	транспортуванні, зв'язок, постачання тепла, енергії та води, вузькопрофільні наукові та навчальні та заклади

Харчова промисловість, яка є важливою ланкою агропромислового комплексу України, складається з трьох категорій галузей

- що здійснюють переробку мало транспортабельних або нетранспортабельних сировин з високими нормами витрат, і коротких термінах зберігання, та транспортабельні сировини, що мають довгий термін зберігання – консервні, цукрові, спиртові, крохмале-патокові, олійна, маслоробна та жирова промисловості;

- що виробляють продукцію з малою транспортабельністю, переробляють транспортабельні сировини, чи з обмеженими термінами зберігання, розташовані в зонах реалізації – хлібопекарні, макаронне, кондитерське виробництво, пивоварні, безалкогольні напої, молочне виробництво, слабоалкогольні напої;

- що можуть розташовуватись як в зонах реалізації продукції, так і поряд з джерелами сировини, а також такі, що можуть мати територіально відокремлені стадії технологічних процесів – борошномельна, м'ясна, виноробство та тютюн.

Розглядаючи сучасний стан сектору агропромислової продукції України, варто згадати і про збитки, нанесені війною. Протягом року повномасштабного вторгнення росії було втрачено не лише багато життів, завдано значної шкоди економіці та інфраструктурі України, а й завдано значних збитків аграрному сектору.

Аграрна сфера зазнала значних втрат внаслідок повномасштабного вторгнення та зіштовхнулась з серйозними наслідками війни в Україні.

Вплив російського вторгнення на сільськогосподарський сектор є величезним. Прямі збитки становлять 8,7 млрд доларів США, а непрямі втрати, включаючи зниження виробництва сільськогосподарських культур і тваринництва, а також перебої в логістиці та вищі виробничі витрати, становлять ще 31,5 млрд доларів США (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4.

Структура збитків, завданих сільському господарству війною, за категоріями Нейтер Р., Стольнікович Г., Нів'євський О. Огляд збитків від війни в сільському господарстві

України. Непряма оцінка пошкоджень. Київ : KSE Center for Food and Land Use Research, 2022. 4 с. URL: https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploadedfiles/Damages_report_issue1_ua.pdf.

Складова аграрного сектору	Питома вага збитків, %
Виробничі ресурси	23
Багаторічні культури	6
Сільськогосподарська техніка та обладнання	53
Сховища	15

Тваринництво та рибне господарство	3
------------------------------------	---

Наслідки вторгнення росії на даний момент вже починають відчуватися для підприємств агропромислового комплексу України. Збитки нанесено близько 3000 суб'єктам господарювання. При цьому, площа ріллі зменшилась на 2 млн гектарів, а багаторічних насаджень майже на 9 тисяч гектарів. Існує потреба в проведенні розмінування та обстеженні територій розміром приблизно в 1 млн гектарів через причину замінування територій. Зросла і вартість виробничих процесів як наслідок підвищення цін на посівні культури, добрива та пальне.

Через зниження показників врожайності та зменшення площ посіву до 35-40% відносно до показників попереднього року впали показники виробничих обсягів у сфері рослинництва, якій також нанесено суттєвих збитків. Велику кількість овочів, декілька десятків тисяч тонн олії соняшника, близько 500 тисяч тонн зерна складають збитки внаслідок викрадення російськими окупаційними військами, за даними Мінагрополітики.

Близько 15-20% рогатої худоби, поголів'я в сфері розведення свиней та птахівництва знищено – такі дані характеризують втрати, яких зазнало тваринництво, особливо в регіонах, які постраждали.

Зниження показників експорту до приблизно 1,5 тонн з 6-7 мільйонів тонн в місяць, є наслідком блокування морських портів. Це призвело до того, що внутрішні ціни для реалізації продукції агробізнесу стали нижчими рівня собівартості у весняні періоди. Загроза припинення роботи «зернового коридору» та логістичні ускладнення існують постійно. І це не зважаючи на певне покращення стану справ після її реалізації.

Не менше на галузі агропромислового комплексу вплинуло і руйнування інфраструктури. Ключові транспортні сполучення, важливі енергетичні вузли, транспорт, склади та виробничі цехи переробної промисловості повністю були знищені або постраждали через військові дії. Нерідко фіксуються втрати спеціалізованої техніки внаслідок викрадення або пошкодження.

Розглянемо детально перелік труднощів та ризиків сектору в умовах військових дій на нашій території, які фіксують профільні підприємці та фахівці.

Однією із головних є загроза втрати необхідного для функціонування підприємств виробничого потенціалу та ресурсу. Обстеження та розмінування потребує велика частка земель, які потрапляють під обстріли постійно, а знаходження під окупацією робить їх використання майже неможливим. Обсяги внесення спеціалізованих засобів для захисту рослин та необхідних добрив зазнають падіння, що не може позитивно впливати на показники врожайності. Як наслідок всі ці причини призводять до того, що якість землі порушується.

Агропромислові господарства, які зазнали руйнацій, потребують реконструкції та значних інвестицій для того, щоб була змога повернути можливості їх використання на постраждали внаслідок бойових дій місцевостях. Наслідком воєнних дій є також забруднення земель, які призначені для продукції харчового блоку. В зоні ризику знаходиться на сьогодні 1/3 земельного фонду країни.

Забезпечення агропромислових підприємств потрібною технікою також є проблемним сектором. Зниження продажів спеціалізованих машин, викликане різними факторами, в тому числі викраданням та знищенням техніки, спостерігається повсюди.

Припинення діяльності, масштабна зміна частки виробників, що обумовлена значними економічними та фінансовими збитками, має на галузь значний вплив. Частина власників бізнесу та кваліфікованих фахівців через бойові дії або були вимушені мігрувати, або взагалі припинили свою діяльність. Кількість таких осіб, за даними ООН, складає близько 150 тисяч осіб. І залишається невідомим, чи буде можливість відновлення їх діяльності, і як наслідок – чи можливим буде зміна профілю або їх повний вихід зі сфери. Виробники сезонної продукції також зазнали значних втрат. А саме вони формували зайнятість та доходи населення сіл.

Зниження частки необхідних для зберігання та обробки сировини об'єктів інфраструктури, наявність при роботі з зовнішніми ринками перешкод залишаються важливими проблемами.

В той же самий час, агропромисловий комплекс України продемонстрував стійкі економічні показники та позитивні тенденції розвитку, майже впоравшись із надскладними умовами.

За 2022 рік було зібрано більше ніж 67 мільйонів тонн врожаю, що дозволило Україні продовжувати забезпечувати продовольчу безпеку світу.

Після підписання зернової угоди, згідно даних Міністерства агропромислового комплексу, було відправлено 68 суден за серпень 2022 року, які виконали доставку продукції АПК України в 18 країн на суму 1,72 мільйони тонн. Приблизно 5 мільйонів тонн продукції склав загальний обсяг поставок з використанням різних логістичних шляхів склав за серпень.

Протягом 11 місяців 2022 року виконано експорт 50,9 мільйонів тонн продуктів агропромислового комплексу України, та продуктів харчової сфери. Загальна сума поставок склала 21,1 мільярд доларів США.

Державна програма «Доступні кредити 5-7-9» в сприянні агросектору продемонструвала ефективність, що надає представникам МСП спрощений доступ до кредитування в банках. Кредит у сумі майже до 100 мільйонів гривень можуть отримати представники агробізнесу. Кошти надаються, в залежності від особливостей компанії та категорії кредитного продукту, під ставку 5-9% річних.

На розвиток власного господарства аграрії України отримали більше 34,5 млрд. грн станом на початок 2023 року. З них, за програмою доступних кредитів, що дало змогу отримати необхідне фінансування 5300 підприємцям, отримано приблизно 20 млрд. грн.

Десять найбільших за доходами українських агровиробників у 2022 році загалом заробили 97,65 млрд грн, що на 27% більше, ніж роком раніше.

Таблиця 2.5

**Топ-10 підприємств агросфери України,
згідно з «Індексом Опендатабот», 2022 рік**

Назва підприємства	Дохід, млрд грн
Вінницька птахофабрика	30,4
Миронівська птахофабрика	13,99
Лебединський насіннєвий завод	13,44
Зернопродукт МХП	7,94
Енселко Агро	6,41
Урожай	5,81
Дружба-Нова	5,18
Оріль-Лідер	5,1
Поділля	4,78
Аграрна компанія 2004	4,6

Вінницька птахофабрика другий рік поспіль є незмінним лідером групи. Дохід підприємства у 2022 році у порівнянні з 2021 роком збільшився майже у 1,6 рази: з 19,4 млрд грн до 30,4 млрд грн.

А у компанії «Урожай» у 2022-му році спостерігається найбільший приріст доходу за рік – майже у 2,6 рази. Так, якщо у минулому році підприємство заробило 2,24 млрд грн, то вже у 2022 – 5,81 млрд грн. Завдяки цьому підприємство «Урожай» піднялося аж на 6 позицію в 2022-му з 19 позиції рейтингу у 2021 році.

Підвищити економічні показники виробництва та профільних підприємств має вирішення ряду ключових питань, які сприятимуть зниженню ризиків для агропромислового сектору:

1. Держава сприяє аграріям – допомога в отриманні добрив та матеріалів, що забезпечить безперешкодне виконання всіх запланованих польових робіт.

2. За підтримки міжнародних партнерів запровадження донорських та грантових програм для відновлення тваринництва – закупку необхідних ліків та кормів, молодняку, відбудову спеціалізованих комплексів, будівництво нових ферм.

3. Контроль за виконанням зернової ініціативи, збільшення термінів та розширення її дії. Вирішення питання імпорту мінеральних добрив.

4. Імплементація в українське законодавство нормативних актів ЄС, з урахуванням поточного стану та ухваленням законодавчих актів з відтермінуванням, в тих випадках коли їх впровадження ускладнено для власників бізнесу в період військових дій.

Таким чином, сьогодні український аграрний сектор переживає важкі часи. Війна вплинула на всю систему виробництва та збуту сільськогосподарської продукції, що призвело до значного зменшення врожаю, через зниження посівних площ, втрату інфраструктури та техніки та інші фактори. Та навіть та продукція, яка вже готова, не може бути вільно експортована з країни через блокування портів. Тому сьогодні українські виробники переживають важкі часи і змушені шукати шляхи зберегти свій бізнес. Український аграрний сектор потребує значних фінансових інвестицій для свого відновлення та подальшого функціонування.

Доцільним буде запропонувати напрями вирішення кризових явищ та недоліків в аграрній сфері України задля подальшого підвищення рівня конкурентоспроможності галузі.

- збільшення біодинамічного землеробства спільне з невикористанням хімікатів і синтетичних добрив;
- поширення органічного землеробства, чергування культур, боротьбу з шкідниками природним шляхом, а також диверсифікацію сільськогосподарських культур і тваринництва;
- зменшення впливу на навколишнє середовище; збільшення врожайності з гектара не повинно бути досягнуте із подальшим збільшенням використання хімічних пестицидів та синтетичних добрив;
- розробка комплексної маркетингової стратегії щодо просування найбільш конкурентоздатної продукції, створення загального іміджу продукції на світовій арені;
- проведення спеціальних аграрних ярмарок з запрошенням іноземних інвесторів;
- підвищення врожайності за рахунок охоронного землеробства та збільшення біорізноманіття культур;

- ширше застосування GPS-даних, датчиків, роботизованих комбайнів, та масивів Big Data у процесах аналізу інформації, при керівництві технікою;
- використання перегною від тварин, а також відбір рослинних решток як цінного джерела органічного матеріалу, який поповнює ґрунт і запобігає втраті обмежених мінеральних ресурсів;
- виготовлення врожаю кращої якості, щоб генерувати менше побічних продуктів, залишків;
- розвиток різноманітності сільськогосподарських культур і сумішей сортів на різних масштабах;
- налагодження тісної взаємодії рослинництва та тваринництва, ширше застосування сівозміни у боротьбі із шкідниками;
- створення комплексу зрошувальних установок в центральних областях України;
- розробка пріоритетних варіантів експорту саме готової аграрної продукції, а не тільки компонентів сировини;
- розвиваток виробництва потенційно конкурентоспроможної української агропромислової техніки, зокрема: тракторів, комбайнів, ґрунтообробної техніки; посівної техніки; обприскувачів та розподільників добрив;
- збільшення державного фінансування сфери, розробка процедур спрощення оформлення фермерських господарств як юридичних осіб;
- розширення можливостей надання грантів, спеціальних кредитів та інших видів фінансового стимулювання особливо малих та середніх фермерів;
- розширення можливості спеціальних інституцій з розвитку та стимулюванні фермерської діяльності;
- формування інституційної одиниці для забезпечення господарського обороту земель сільськогосподарського призначення;
- підтримка ліквідності банківських установ шляхом надання споживачам кредитів під низькі ставки.

2.2. Агропромислова продукція України на світовому ринку: показники, динаміка, аналіз.

Останні два роки експортно залежна економіка України через повномасштабне вторгнення росії продовжувала боротися із наслідками скорочення обсягів постачання українських товарів за кордон.

На \$24,5 млрд експортувала товарів Україна за перші вісім місяців 2023 року, з яких 465,8 млн. грн. надійшло до бюджету внаслідок сплати вивізного мита. На 15% менше виручки отримали експортери порівняно з аналогічним періодом 2022 року (\$28,9 млрд) та на 41% - відносно \$41,8 млрд. за вісім місяців 2021-го.

У зв'язку з тим, що обсяги українського експорту були рекордними до повномасштабного вторгнення росії зменшення виручки у 2023 році пов'язано з тим, що в січні та лютому 2022 року ці показники були рекордними. Обсяги експорту у 2023 році зросли на 2% порівняно з аналогічним періодом 2022 року якщо брати до порівняння період за шість місяців з березня до серпня. У 2022 році загальний експорт товарів у порівнянні з 2021 роком становив \$44,2 млрд., що було на 35% менше.

Склад країн, які стали покупцями українських товарів, формується на фоні санкцій, які накладені на країни-спонсори тероризму та геополітичного перебалансування. При цьому слід зазначити, що такі країни як Росія і Білорусь ще у 2022 році втратили чільні місця серед експортерів, посідавши відповідно 5-те і 14-те місця відповідно у 2021 році.

За вісім місяців 2023 року до трійки країн, в які експортовано товарів з України найбільше:

- Польща: \$3,4 млрд (-25,2% падіння від обсягів за вісім місяців 2022 року);
- Румунія: \$2,6 млрд (+20,6%);
- Китай: \$1,8 млрд (+8,4%).

Зернове питання з Польщею негативно впливає на постачання в країну української продукції. Лише частково зростанням постачання до Румунії компенсується спад експортної виручки. Відкриттю логістичних можливостей

через свої чорноморські та дунайські порти, а також транспортних та сухопутних коридорів допоміг Україні південно-західний сусід.

Україна за повний 2022 рік до Польщі експортувала на суму \$638 млн зернових культур, на \$1,3 млрд до Румунії, що більше майже удвічі. За вісім місяців 2023 року до Польщі експортовано зернових культур всього на \$177 млн, натомість до Румунії – на суму \$950 млн.

На третьому місці серед покупців українського експорту, обігнавши Туреччину лише на \$11 млн, знаходиться Китай. Суми постачання до Туреччини становлять \$1,8 млрд і знизилися на 4,2% за рік. Попри санкційний тиск Заходу, обидві країни у 2022-2023 роках наростили торгіву активність з росією, а також продемонстрували доволі повільні темпи виходу свого бізнесу з росії.

Неоднозначні наслідки має високий вплив Китаю та Туреччини на загальну структуру українського експорту, що у випадку посилення геоекономічної фрагментації, з одного боку, може стати джерелом потенційних загроз. А з іншого, стабілізаційну роль під час війни може зіграти торгова прив'язка Китаю та Туреччини до окремих видів української продукції, адже країни захищатимуть власні економічні інтереси, які можуть постраждати від перебоїв у логістиці.

У 2021 році Китай займав перше місце серед країн призначення українського експорту, в основному експортував зернові та олійні культури. До трійки лідерів входили також Польща і Туреччина.

Наступні сім країн за обсягами купівлі української експортної продукції – це провідні економіки Європи: Іспанія, Німеччина, Нідерланди, Італія, та сусідні з нами Чехія, Словаччина та Угорщина.

З решти неєвропейських країн, які є споживачами українського експорту, лише Єгипет, США та Індія в першій двадцятці. Кожна з цих країн разом із Молдовою та низкою країн – членів Євросоюзу придбали на суму в діапазоні \$200–700 млн з початку 2023 року українських товарів.

За вісім місяців 2023 року географічна структура експорту з України змінилася. Навіть за вищеназваних умов серед напрямків постачання

української продукції, не зважаючи на зниження з 15,5% до 13,7%, найбільша частка залишається за Польщею.

За ростом частки в українському експорті на першому місці протягом восьми місяців 2023 року опинилася Румунія: +3,2 п.п. до 10,6%, тоді як обсяги зросли на 20,6%. За позитивною зміною експортної частки на друге місце вийшла Іспанія (+2 п.п. до 4,6% від загального експорту), яка до \$1,1 млрд., що на 53% більше ніж рік тому наростила обсяги товарних закупівель з України.

До таких країн, як Єгипет (+0,7 п.п., або на 11%) Китай (+1,6 п.п., або на 8,4%), Туреччина (на +0,8 п.п. зросла частка, попри падіння в обсягах на -4%), також збільшилася частка постачання українського експорту. Бельгія та Ізраїль у свою чергу наростили покупки агро товарів з України.

Натомість Італія, Німеччина, Нідерланди, попри ріст питомої ваги та місць у ренкінгу торгових партнерів по експорті, знизили обсяги купівлі українських товарів на 5%, -11%, і -13% відповідно.

За вісім місяців 2022 року п'ятим споживачем українських товарів була Угорщина, яка опустилась на дев'яту сходинку в ренкінгу топу країн – реципієнтів вітчизняного експорту з початку 2023 року. З 5,2% до 3,7%. знизилася частка Угорщини в загальному експорті України.

З мапи українського експорту у 2023 році росія зникла взагалі. З \$1,7 млн та \$0,7 млн (майже на 99%) за минулий рік до майже нуля за 2023 обвалився обсяг офіційних постачань України до Білорусі та Ірану.

В експортних доходах України скоротилися й частки Саудівської Аравії, Словаччини, Іраку, Болгарії, Австрії, Південної Кореї, США та Алжиру. Блокуванням росією чорноморських перевезень з України можна пояснити частковий занепад торгівлі з віддаленими торговими партнерами.

Найекспортованіші категорії товарів з України за вісім місяців 2023 року:

- метали та вироби з них: \$2,7 млрд;
- продовольство: \$14,6 млрд;
- машини, транспорт і устаткування: \$2,1 млрд.

Обсяги експорту товарів металургійного комплексу вп'ятеро поступають обсягам експорту агропромислових товарів, хоча це були цілком

рівнозначні канали заведення валютної виручки в Україну впродовж десятиліть.

У таблиці 2.6 наведені показники експорту агропромислової продукції за перші 8 місяців 2023 року.

Таблиця 2.6

Показники експорту агропромислової продукції за січень-серпень 2023 року

Продуктова група	Експорт, млн.грн.	Приріст, %
Зернові культури	6083	+17,1
Жири та олії	3766	+3,1
Насіння олійних рослин	1521	-10,8
М'ясо та їстівні субпродукти	599	-3,9
Молоко, яйця, мед	271	-1,5
Цукор і кондитерські вироби	338	+181,3

За січень-серпень 2023 року українські експортери найбільше доходів отримали від продажу за кордон зернових культур (пшениці, кукурудзи, ячменю, сорго, гречки, жита), що становить чверть усього експорту за досліджуваний період на суму \$6,1 млрд.

Що стосується зерна, то найбільшими експортерами на глобальний ринок, серед компаній є «Кернел», «Нібулон», «Cargill», «Louis Dreyfus» (табл. 2.7)

Таблиця 2.7

Питома вага найбільших експортерів зерна

Виробник	Питома вага, %
Кернел	8
Нібулон	5
Cargill	5
Louis Dreyfus	7
Agroprosperis	4
Cofco	3

Продуктова група «жири та олії» займає провідне місце в ренкінгу експорту. До неї входять насамперед соняшникова, ріпакова та соєва олії. Жири, маргарин та віск у значно менших обсягах. Загальна сума проданого складає \$3,8 млрд.

Перші вісім місяців 2023 року внесли деякі корективи й в український продуктивний експортний профіль, не зважаючи на те, що загальний вигляд продуктової структури експорту виявився стійкішим до змін порівняно з географічним розрізом.

Жири та олії, зернові культури, цукор і кондитерські вироби стали лідерами порівняно з аналогічним періодом минулого року за приростом частки в товарному експорті

Максимальні значення відносного приросту обсягів експорту – в цукрово-кондитерській галузі (+181%).

Аналіз стосується експорту за вісім місяців 2023-го і може коригуватися за підсумками року. Проте вже очевидними є тренди змін країн-лідерів, з якими Україна реалізовувала торгово-економічні відносини за 2022 рік.

Постачання за кордон руд, добрив, пластмас, солі, нафтопродуктів, металів, які є традиційною продуктовою спеціалізацією Півдня та Сходу України, значна частина яких окупована наразі росією, скоротилася у продуктивній структурі товарів. Натомість обсяги експорту зерна, олії, товарів харчопрому збільшились.

Початок завойовування міжнародних ринків вітчизняними компаніями є, як це не дивно, одним з неочікуваних позитивних результатів повномасштабної війни. На ринках ЄС свої сили спробувати наважилися виробники харчової продукції.

У 2023 році Україна, за попередніми оцінками, експортувала 67,5 млн т агропромислової продукції різних видів, що перевищує аналогічний показник попереднього року на 15%. Таким чином, Україна утримує третю позицію, будучи однією з найбільших постачальників до ЄС сільськогосподарської продукції, поступаючись лише Великій Британії та Бразилії у списку найбільших експортерів до ЄС аграрної продукції. Україна посідає 14 позицію

(1% від загального обсягу сільськогосподарського експорту ЄС) серед найважливіших напрямків європейського аграрного експорту.

Серед перешкод, з якими стикнулися українські експортери аграрної продукції у 2023 році можна виділити наступні:

- пошкодження річкових портів Дунаю та інфраструктури морських портів Одеси ;
- гальмування роботи «зернового коридору» російською стороною, а потім її вихід із «зернової ініціативи»;
- заборона сусідніми європейськими країнами транзиту та експорту української агропромислової продукції;
- блокування пропускних пунктів на кордоні України протестувальниками.

Але експорт продукції агропромислового комплексу в 2023 році, попри ці обмеження, зріс у натуральному вимірі. Однак, виручка від аграрного експорту в 2023 році становила 21,9 млрд дол., що на 8% менше, ніж у 2022 році.

Скорочення стало наслідком падіння цін майже на всі види агропромислової продукції порівняно з 2022 роком, який був роком максимально високих цін на продовольство в світі [14].

Водночас поточного рівня експорту у майбутньому для вивезення врожаю може виявитися недостатнім. Якщо збережуться нинішні темпи, то існують ризики, що в Україні залишаться значні перехідні залишки, насамперед зернових культур до початку наступного збирання врожаю.

Така ситуація в умовах дорогої експортної логістики, низьких цін на українському ринку на олійні та зернові культури через брак обігових коштів ще більше ускладнить діяльність українських аграріїв.

2.3. Стратегія підвищення конкурентоспроможності українських виробників агропромислових товарів на глобальному ринку.

Для того щоб бути конкурентоспроможним на глобальному аграрному ринку у сучасному світі країні недостатньо мати лише сприятливі природні

умови та величезну територію для вирощування сільськогосподарських культур.

На конкурентоспроможність країни впливає низка факторів, які охоплюють економічні, соціальні, технологічні та екологічні фактори (табл.2.8).

Загальний рівень конкурентоспроможності країни на глобальному аграрному ринку визначає комбінація цих чинників, а ефективне управління ними допомагає зберігати стабільні та вигідні позиції у світовому аграрному секторі.

Загострення конкуренції між імпортованою та вітчизняною агропромисловою продукцією як на зовнішніх, так і на внутрішньому продовольчих ринках відбулося після зниження торговельних бар'єрів після вступу України до Світової організації торгівлі.

Таблиця 2.8

Фактори конкурентоспроможності країни на міжнародному аграрному ринку

Фактор	Характеристика
Економічний	Фінансова стабільність – ефективне управління економікою та стійкість фінансової системи Доступ до капіталу – легкий доступ до фінансування та капіталу для бізнесу
Людські ресурси	Високий рівень освіти та професіоналізм значно покращують показники країни і тим самим підвищують її конкурентоспроможність
Інфраструктура	Логістична інфраструктура – якісні та ефективні транспортні системи для переміщення товарів; енергетична інфраструктура – стабільна та ефективна система постачання енергії
Технічний розвиток	Українським виробникам агропромислової продукції необхідно постійно вдосконалювати своє виробництво, закупаючи передове обладнання, техніку, добрива для того щоб не лише втримувати свої позиції на ринку, а й покращувати їх
Доступ до ресурсів	Якість та доступність земель для ведення сільського господарства та водних ресурсів для забезпечення аграрних потреб
Ринкова орієнтованість	Адаптація продукції до вимог ринку з метою ефективного її продажу, а також швидкого реагування на зміни попиту та ринкових умов.
Торговельні угоди та міжнародна співпраця	Взаємодія та співпраця з іншими країнами щодо участі у міжнародних торговельних угодах та партнерствах що є невід'ємною частиною

	міжнародної торгівлі і надзвичайно важливим фактором для конкурентоспроможності країни на міжнародному ринку.
--	---

Для забезпечення продовольчої безпеки країни частка вітчизняної продукції в продовольчому споживанні населення не повинна бути нижчою 70%

Цього потребує і Україна для того, щоб в порівнянні з імпортом не менше 80-85% пропонованої вітчизняними товаровиробниками продукції була конкурентоспроможною. Отже, проблема реалізації і формування конкурентних переваг українського сектору виробництва агропромислової продукції, проблема конкурентоспроможності, є однією з найбільш актуальних та гострих для аграрного сектора економіки країни.

Конкурентоспроможність агропромислової продукції як на міжнародних так і на регіональних ринках є основою розвитку аграрного сектору України. Головною стратегічною проблемою України є підвищення конкурентоспроможності її аграрного сектору, враховуючи стрімке зростання у валовому внутрішньому продукті країни його частки, експортного потенціалу та формуванні дохідної частини державного бюджету.

Велике значення для управління підприємством має вивчення конкурентних переваг, так як розвиток організації неминуче пов'язаний з протистоянням і конкуренцією на ринку з іншими виробниками і постачальниками аналогічної продукції. До того ж, основою міжнародного поділу праці є саме конкурентні переваги на глобальному ринку.

З ряду особливостей сучасного розвитку міжнародного ринку, структура якого постійно змінюється, слід виділити найважливішу – процес глобалізації. Саме конкурентоспроможність, підвищення якої в умовах глобалізації дає можливість підприємцю розширити сферу впливу, а не тільки утримати свої позиції на міжнародному ринку, є основою глобальної економіки.

В умовах динамічного розвитку світового ринку конкурентоспроможність вітчизняних підприємств для нашої держави є актуальною проблемою. Військові дії, економічна нестабільність не дають можливості звернути увагу на

відтік кваліфікованих кадрів, наповнення вітчизняного ринку імпортними товарами, невідповідність якості продукції міжнародним стандартам, уповільнення науково-технічних досліджень, недосконалість механізму управління та гальмування розвитку міжнародного конкурентного потенціалу вітчизняного виробничого комплексу.

Все це може призвести до втрати конкурентних позицій українських підприємств на зовнішньому ринку.

Забезпечення конкурентоспроможності є важливою проблемою в сучасних умовах глобалізації, вирішення якої пов'язане з вдосконаленням розробки стратегії для підтримки і формування конкурентоспроможності підприємства.

У таблиці 2.9. наведені базові стратегії конкурентоспроможності.

Таблиця 2.9.

Базові стратегії підвищення конкурентоспроможності [15]

Стратегія	Характеристика
Стратегія лідерства на основі низьких витрат	Перевага у витратах перед конкурентами, а також можливість стати постачальником на ринок більш дешевих товарів. Перешкоджання таких факторів, як мінливість законодавства, інфляція, обмеженість ресурсів та протекціонізм можуть бути недоліком системи
Стратегія індивідуалізації	Прагнення зробити продукцію підприємства унікальною, щоб вона за рахунок того, що вигідно відрізняється від товарів конкурентів, стала більш привабливою для широкого кола покупців. Якщо ретельно вивчити потреби споживачів-покупців, стратегія має шанс на успіх.
Стратегії концентрації на ринковій ніші	Зосередження уваги на вузькому сегменті (ділянці) ринку. Головним завданням є краще у порівнянні з конкурентами обслуговуванні покупців обраної ринкової ніші
Стратегія найкращої вартості	Поєднання високої якості та низьких витрат. Підприємству необхідно забезпечити високу якість продукції та надати їй необхідні якості при більш низьких, порівняно із конкурентами, витратах для ого щоб стати виробником із найкращого вартістю

Стратегія інновації	Інновації – це громадський, технічний, економічний процес, який через практичне використання ідей та винаходів приводить до створення кращих технологій і продуктів
Стратегія фокусування	Діяльність спрямована на певне коло покупців і використовується, найчастіше дрібними і невеликими підприємствами, які розташовані в невеликих регіонах і організовують свою діяльність тільки на одному сегменті ринку

Можливість отримати бажаний результат та підвищити конкурентоспроможність підприємства на глобальному ринку надають наведені стратегії. Рациональне поєднання сукупності конкурентних стратегій використовується найчастіше на практиці.

З метою досягнення переваги над конкурентами за всіма параметрами, підприємству необхідно чітко розставити пріоритети та розробити конкурентну стратегію, які найбільшою мірою відповідали б умовам ринкової ситуації та сприяли б розвитку конкурентних переваг – сильних сторін підприємства.

Для отримання конкурентоспроможності на зарубіжному ринку українські компанії використовують інтеграційну стратегію, яка передбачає горизонтальну інтеграцію зі створенням чи придбанням підприємства на території іншої країни (переважно країн ЄС), що в свою чергу дозволяє уникати експортних обмежень для виробників агропромислової продукції, знижувати в подальшому витрати на мито та отримувати інші переваги.

На світових ринках вітчизняний бізнес представлений переважно експортом послуг, товарів та сировини, що не є позитивним для України. Виробничі потужності за кордоном мають одиниці вітчизняних підприємств.

Українські компанії суттєво активізувалися після підписання угоди про зону вільної торгівлі з ЄС, а частина з них вирішила побудувати чи придбати власні виробничі потужності в ЄС. У виробників аграрної продукції та представників харчової промисловості такі проєкти викликають певну

зацікавленість. Європейський ринок за допомогою багатьох методів захищає своїх виробників, будучи доволі закритим,.

Відкривати виробництво з метою підвищення своєї конкурентоспроможності на глобальному ринку прийдеться кожній українській компанії, яка має амбіції бути на ринку ЄС широко представленою. Метою створення нових потужностей в ЄС є збільшення додаткової вартості. Через високий рівень автоматизації собівартість виробництва зростає несуттєво в ЄС, що дозволяє економити на логістичних витратах завдяки відкритим каналам між країнами ЄС та відповідно невеликим відстаням.

Будівництво власних підприємств чи придбання європейських відкриває нові можливості збуту для вітчизняних виробників, знижує валютні ризики та підвищує їхню конкурентоспроможність.

Таким чином, для українських виробників будівництво власних підприємств чи придбання європейських знижує валютний ризик, відкриває нові можливості збуту та підвищує їхню конкурентоспроможність.

Розглянемо потенціал України для покращення власних позицій на міжнародному ринку аграрної продукції (табл. 2.10)

Таблиця 2.10

SWOT-аналіз конкурентних позицій України на міжнародному ринку
агропромислової продукції

Сильні сторони	Слабкі сторони
- Наявність великої площі родючих земель, що дозволяє вирощувати значні обсяги продукції; - Доступність для виробництва природних та водних ресурсів; - Сприятливі кліматичні умови; - Можливість вирощувати різні види сільськогосподарських культур, відповідно до попиту на ринку; - Виробничий потенціал – в Україні є величезна кількість агропідприємств та фермерських господарств, що забезпечує різноманітність продукції та значні обсяги виробництва - Орієнтація на експорт – Україна використовує лише невелику частину врожаю, більшість аграрної продукції експортується	- Використання застарілих технологій – багато підприємств в Україні досі використовують застарілі технології для вирощування/зберігання агрокультур, що негативно впливає на ефективність виробництва; - Обмежений доступ до капіталу - деякі аграрні підприємства можуть стикатися з труднощами в отриманні доступу до фінансування для впровадження новітніх технологій та модернізації виробництва; - Низький рівень іноземного інвестування - нестабільність політичної та економічної ситуації в країні стримує потік іноземних інвестицій в аграрний сектор; - Екологічні стандарти - надмірне використання хімічних добрив та пестицидів може призвести до забруднення

- Вигідне географічне розташування, яке дозволяє здійснювати експорт до різних країн та регіонів - Розвинена транспортна мережа - Наявність кваліфікованої робочої сил	ґрунту та водних ресурсів, що може вразити якість продукції та її відмінність на ринку
Можливості	Загрози
- Розширення співпраці та входження на нові ринки може розширити географію експорту. - Зростаючий попит на екологічно чисту продукцію створює можливості для розвитку органічного виробництва. - Стимулювання та підтримка експорту продукції українських виробників з боку держави для підвищення їх конкурентоспроможності на глобальному ринку. - Розвиток інновацій у виробництві- Підтримка та розвиток інноваційних стартапів у галузі агротехніки, біотехнологій та інших галузей. - Розширення транспортних маршрутів - розвиток нових та оптимізація існуючих транспортних маршрутів для забезпечення ефективного та швидкого транспортування продукції. - Створення та розвиток аграрних інвестиційних фондів для привертання капіталу та підтримки проектів	- Висока конкуренція на глобальному ринку - Негативний вплив кліматичних змін на вирощування та врожайність. - Нестабільність цін на світових ринках може впливати на дохідність сільськогосподарських підприємств. - Високі стандарти та вимоги до продуктів харчування. - Зростання цін на енергію, паливо та інші ресурси може збільшити витрати на виробництво. - Блокування українських портів значно ускладнює експорт товарів - Вплив війни – руйнування складів, знищення урожаю та сільськогосподарської техніки, мінування посівних площ та ін. - Блокування експорту української агропродукції європейськими країнами (наприклад Польща, Угорщина та ін.) - Введення нових тарифів та торговельних обмежень може ускладнити доступ на ринки окремих країн.

Концепція багатофункціональності лежить в основі формування моделі конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору в сучасних умовах глобалізації. Сутність її полягає в тому, що аграрний комплекс створює не тільки товари, а й незамінні нетоварні суспільні блага (послуги), найважливішими серед них є:

- забезпечення добробуту сільського населення, яке виробляє велику кількість сільськогосподарської продукції;
- продовольча безпека країни та світу;
- підтримання екологічної рівноваги та збереження біорізноманіття.

Конкурентоспроможність аграрного сектору України залежить від багатьох компонентів (табл. 2.11).

Таблиця 2.11.

Компоненти конкурентоспроможності аграрного сектору України

Компонента конкурентоспроможності	Характеристика
Інноваційна стратегія	Метою є створення та використання інновацій у сільськогосподарському виробництві, адже сьогодні спостерігається виснаження земельних ресурсів та зниження продуктивності землі сільськогосподарського призначення та поголів'я худоби; зростання кількості проблем сільського населення; недостатність фінансової підтримки аграрного сектору; зниження рівня конкурентоспроможності продукції та багато інших проблем.
Інтеграційна стратегія	Створення ефективного економічного механізму регулювання інвестиційного розвитку в аграрному секторі є однією з рушійних сил соціально-економічного прогресу. Така стратегія передбачає розширення напрямів і джерел фінансування, поліпшення форм і методів інвестування, пошук найбільш прогресивних з них, що враховують інтереси всіх учасників, забезпечують максимізацію їх вигод, мінімізують і рівномірно розподіляють ризики.
Зовнішньоекономічна стратегія	Основним пріоритетом зовнішньоекономічної стратегії є залучення іноземних інвестицій та розвиток підприємництва не лише з традиційними партнерами та країнами-лідерами, а й орієнтація на нові ринки.
Іміджева стратегія	Формування іміджу держави через реалізацію іміджевої стратегії є важливим фактором забезпечення конкурентоспроможного розвитку. Україна, відома як 83 "житниця Європи", відіграє важливу роль на світовому аграрному ринку. На глобальному ринку, який характеризується жорсткою конкуренцією, імідж країни має величезне значення. Репутація країни безпосередньо впливає на довіру міжнародних партнерів, покупців та споживачів. Для України формування позитивного іміджу є стратегічним пріоритетом для покращення конкурентних позицій на глобальному аграрному ринку. Для покращення іміджу варто впроваджувати екологічні стандарти, слідкувати за якістю продукції та суворо дотримуватися норм виробництва, заохочувати розвиток та впровадження інновацій та багато іншого
Екологічна стратегія	Метою екологічної стратегії є забезпечення екологічно сталого розвитку аграрного сектору та відновлення природних ресурсів. Ця концепція є однією зі складових загальної конкурентної стратегії, яка взаємодіє з продовольчою та іміджевою стратегіями та доповнює їх. Її ключовими цілями є підвищення безпеки та якості харчових продуктів, попередження деградації землі, води та повітря, збереження довкілля та переорієнтація аграрного

	сектору на екологічний вектор розвитку.
Інвестиційна стратегія	Передбачає розширення напрямів і джерел фінансування, поліпшення форм і методів інвестування, пошук найбільш прогресивних з них, що враховують інтереси всіх учасників, забезпечують максимізацію їх вигод, мінімізують і рівномірно розподіляють ризики.

Крім того, інвестори виділяють позитивні і негативні фактори, які впливають на рівень інвестування. До негативних відносять:

- триваючу війну росії проти України;
- корупцію;
- слабку судову систему;
- зниження доходів населення, а отже і купівельної спроможності громадян;
- логістичні виклики (блокування портів, руйнування інфраструктури та інше).

Такі проблеми як слабкість судової системи та корупція, разом із війною заважають притоку іноземних інвестицій в аграрний сектор України, що є великою загрозою для країни. Для того, щоб переконати іноземних інвесторів тому, що їх права та кошти будуть захищені законом, країна потребує багатьох реформ.

До позитивних факторів відносять:

- надання статусу кандидата в члени ЄС Україні;
- скасування квот та мит на український експорт;
- транспортний "безвіз" з ЄС;
- великий внутрішній ринок;
- хороші природні умови для ведення сільського господарства та потенціал для подальшого розвитку.

Доповненням до інноваційної та інвестиційної стратегій може слугувати реалізація, так званої, інтеграційної стратегії у вигляді створення кластерів та агрохолдінгів.

Кластер – це форма об'єднання сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств, підприємств обробної промисловості, наукових і

дослідницьких установ, логістичних та інших підприємств, які здійснюють взаємодію на території з метою спільного вирішення проблем і використання спільних ресурсів для досягнення ефективності та конкурентоспроможності [16].

У таблиці 2.12 наведені основні ознаки агропромислового кластеру.

Мета цієї стратегії полягає в скороченні матеріальних витрат, ліквідації посередницьких ланок, і збільшенні доходів сільськогосподарських суб'єктів, досягненні фінансової стабільності, оптимізації процесу розподілу прибутку через взаємодію фінансово-кредитних установ з сільськогосподарським виробництвом.

Таблиця 2.12

Основні ознаки агропромислового кластеру

Ознака	Характеристика
Горизонтальна інтеграція	Об'єднання підприємств зі схожими видами діяльності (наприклад, фермерські господарства або переробні підприємства).
Вертикальна інтеграція	Беруть участь підприємства, які взаємодіють на різних етапах виробництва, від вирощування сільськогосподарської продукції до її переробки та маркетингу
Спільне використання ресурсів	Полегшується спільне користування такими ресурсами, як земля, вода, енергія, технології, знання та логістична інфраструктура, що сприяє економії витрат та підвищує конкурентоспроможність його учасників.
Інновації та дослідження	Сприяє налагодженню взаємодії з дослідницькими та науковими установами для впровадження інновацій, вдосконалення сільськогосподарських технологій, створення нових сортів рослин, тваринництва та інших розробок
Маркетингові та торгові мережі	Спільне вирішення питань щодо реклами, просування та збуту своєї продукції, що сприяє підвищенню впізнаваності та довіри споживачів
Освіта та навчання	Допомога в отриманні освіти та професійної підготовки, обміну передовим досвідом та вдосконаленні навичок

Результатом реалізації цієї стратегії має стати поліпшення загальної економічної ситуації, прискорення темпів впровадження інновацій, підвищення ефективності виробництва, зростання кількості суб'єктів господарювання різних розмірів і форм на внутрішньому та зовнішньому ринках, забезпечення оптимального розподілу ресурсів, поліпшення інвестиційного та податкового клімату. Така нова форма агробізнесу цілком відповідає логістичній концепції, яка також фокусується на процесах руху товарів і вважається одним з головних інструментів підвищення конкурентоспроможності в умовах сучасних глобальних змін.

Таким чином, для збереження та покращення позицій на глобальному ринку агропромислової продукції, Україна має дотримуватися кількох основних стратегій:

- іміджевої – для забезпечення позитивного сприйняття української продукції на глобальному ринку

- Екологічної як частини іміджевої – для збереження власних природних ресурсів та збереження належної якості продукції

- Інвестиційної – для фінансування аграрного сектору, який потребує покращення його технологічного стану та відновлення після війни

- Інтеграційної – для обміну досвідом та ресурсами та співпраці, що посилить позиції України на глобальному ринку.

- Зовнішньоекономічної – для просування продукції на міжнародному ринку та успішної конкуренції на ньому.

За умови дотримання такої моделі розвитку свого аграрного сектору, Україна матиме можливість покращити позиції на глобальному аграрному ринку, а не лише зберігати на ньому свої позиції.

Аграрний сектор є ключовим фактором забезпечення продовольством громадян держави і важливим елементом, який формує національну й економічну безпеку країни. Функціонування аграрного виробництва впливає на стан фінансового забезпечення і перспективи розвитку об'єднаних територіальних громад, де зареєстровані підприємства, вирішення питань зайнятості сільського населення, забезпечення його якісними суспільними

послугами місцевого рівня. Особливістю аграрного сектору є його залежність від природно-територіальних умов. Наявність в Україні значного відсотка від світових чорноземів обумовлює важливість реалізації сільськогосподарського потенціалу вітчизняного агросектору на глобальному світовому ринку.

Висновки

1. Конкурентоспроможність є однією з основних ринкових категорій, спроби охарактеризувати сутність якої зародилися ще з початком економічних відносин. Конкурентоспроможність економіки – комплексна категорія, яка за допомогою постійного стимулювання науково-технічного прогресу, ефективного використання наявних ресурсів, впровадження досягнень прогресу для встановлення або підтримки стійких позицій на світовій арені і забезпечення національного суверенітету у поєднанні з сукупною економічною безпекою країни передбачає здатність країни до конкуренції з іншими країнами.

2. Інноваційний фактор на сьогодні є найновішим та водночас найголовнішим фактором конкурентоспроможності. Це пояснюється тим, що на відміну від простого залучення додаткових ресурсів, інновації забезпечують набагато більш високий рівень віддачі. Професійні кваліфікації населення та рівень освіти визначають здатність країни до створення інноваційної продукції та підвищення продуктивності праці.

3. Оцінку конкурентоспроможності національної економіки ускладнює те, що вона залежить від комплексної системи факторів. Теоретична основа великої кількості підходів для аналізу здатності країни до конкуренції зводиться до трьох напрямів: ресурсного, факторного та рейтингового.

4. Нинішня кон'юнктура світового ринку агропромислової продукції характеризується ціновими коливаннями, динамічним зростанням торгівлі

продукцією з урахуванням доходів і потреб населення у різних частинах світу, а також зміною співвідношення світової пропозиції і попиту,

За умов досить мінливої кон'юнктури світового ринку агропродукції вітчизняні виробники мають ряд незаперечних і стійких конкурентних переваг. Світовий ринок агропромислової продукції виступає для вітчизняного агробізнесу певною мірою стратегічним орієнтиром на шляху суттєвого збільшення обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції та підвищення рівня продуктивності використання ресурсного потенціалу. І це на додаток до того, світовий ринок є для України і важливим зовнішнім ринком збуту для власної продукції.

До них можна віднести екологічну безпечність і високу якість агропромислової продукції, визнані світовою спільнотою, зручне логістичне транспортне розташування, а також вигідні географічні і природно-кліматичні умови її виробництва, а також.

5. Розвиток економіки держави забезпечує саме агропромисловий сектор, який до того ж має і значний потенціал для зростання. Як всередині держави, так і на внутрішніх ринках затребувані відповідні товари та послуги. Варто зазначити, що в протистоянні різним глобальним викликам, таким як голод, кліматична криза Україна, стане допомогою для світу, розвиваючи саме цей сегмент. Крім того, розвиток цих галузей створить альтернативу російському експорту.

Аграрний сектор України – це складна багатогалузева система, що включає понад 60 галузей, у тому числі сільське господарство, біологічну та харчову промисловість, виробництво мінеральних добрив та засобів захисту рослин, сільськогосподарської техніки, будівництво об'єктів сільськогосподарського, промислового та соціально-культурного призначення, роботу ветеринарної та санітарно-епідеміологічної служб, перевезення та матеріально-технічне забезпечення тощо.

6. Розглядаючи сучасний стан аграрного сектору України, варто згадати і про збитки, нанесені війною. Протягом року повномасштабного вторгнення

росії було втрачено не лише багато життів, завдано значної шкоди економіці та інфраструктурі України, а й завдано значних збитків аграрному сектору.

Аграрна сфера зазнала значних втрат внаслідок повномасштабного вторгнення та зіштовхнулась з серйозними наслідками війни в Україні.

Вплив російського вторгнення на сільськогосподарський сектор є величезним. Прямі збитки становлять 8,7 млрд доларів США, а непрямі втрати, включаючи зниження виробництва сільськогосподарських культур і тваринництва, а також перебої в логістиці та вищі виробничі витрати, становлять ще 31,5 млрд доларів США.

7. Певними неочікуваними позитивними результатами, які також принесла повномасштабна війна, стало те, що українські компанії почали завойовувати міжнародні ринки. Крім того, на ринках ЄС свої сили спробувати наважилися виробники харчової продукції.

За попередніми оцінками, у 2023 році Україна експортувала 67,5 млн т агропромислової продукції різних видів, що перевищує аналогічний показник попереднього року на 15%.

До перешкод, з якими зіткнулися вітчизняні експортери аграрної продукції у 2023 році відносять заборону транзиту і експорту до сусідніх європейських країн української агропромислової продукції; вихід, так званої, росії із зернової угоди і перешкоджання роботи зернового коридору; пошкодження інфраструктури морських та річкових портів України; блокування пропускних пунктів на кордоні України протестувальниками.

8. Конкурентоспроможність українських підприємств в умовах динамічного розвитку світового ринку є доволі актуальною проблемою для нашої держави. Велика кількість проблем, серед яких економічна нестабільність, військові дії, невідповідність якості продукції міжнародним стандартам, відтік кваліфікованих кадрів, наповнення вітчизняного ринку імпортними товарами, недосконалість механізму управління, уповільнення науково-технічних досліджень, гальмування розвитку міжнародного конкурентного потенціалу українського виробничого комплексу призводять до втрати конкурентних позицій українських підприємств на зовнішньому ринку.

Забезпечення конкурентоспроможності є важливою проблемою в сучасних умовах глобалізації. Вирішення цієї проблеми пов'язане з вдосконаленням розробки стратегії для формування і підтримки конкурентоспроможності країни.